

Crisis Environmental Communications in the Context of the Russian-Ukrainian War

UDC: UDC 070:304.9:504:659.3

DOI: <https://doi.org/10.172559>**Myroshnychenko Alona**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0005-2081-2588>, mirosnicenkoalona@gmail.com

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)

Abstracts.

The relevance of the study is stipulated by the need to analyze crisis environmental communications in the context of Russia's full-scale war against Ukraine, which causes significant damage to the environment and the population. Effective communication is a key element of environmental security, especially in the context of military threats, international cooperation, and post-war recovery. The study aims to examine the interaction of communication actors, platforms used, the effectiveness of activities, and the role of communication in shaping sustainable environmental policy.

The object of the study is the expert opinion on crisis environmental communications in wartime, and the subject is the effectiveness of crisis environmental communications and the identification of factors that influence them.

The purpose of this study is to analyze the current situation regarding crisis environmental communications related to environmental crises and threats in Ukraine within the context of the Russian-Ukrainian war.

Results. It was found that environmental crisis communications in Ukraine during the full-scale war became more efficient, but remain vulnerable to disinformation and fragmentation. The most active communication actors were identified as the Ministry of Ecology, NGOs, and military-civilian administrations. Experts positively assess Ukraine's international environmental communication, but emphasize staffing and methodological problems. In the case of the Kakhovka HPP, communication was ineffective, while the situation around the ZNPP proved difficult to assess objectively. European integration, support for civil society, and international cooperation determine the potential for further development of communications. Priority areas for improvement have been identified: strategic planning, engagement of experts, institutional reform, training of specialists, development of intersectoral cooperation, and transparency.

Conclusions. The analysis shows that environmental crisis communications in Ukraine, despite the challenges of the war, have become more efficient but remain fragmented and vulnerable to disinformation. The effectiveness of external communications is limited by human resources and methodological problems, as well as by the information fatigue of the international community. European integration, support for civil society, strategic planning, and international cooperation determine the potential for further development of environmental policy, effective restoration, and prosecution of environmental crimes.

Keywords: Russian-Ukrainian war, crisis environmental communications, post-war recovery, full-scale invasion, public, communication effectiveness

Кризові екологічні комунікації в умовах російсько-української війни

Мирошніченко Альона

Харківський національний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)

Анотація.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу кризових екологічних комунікацій в умовах повномасштабної війни Росії проти України, що спричиняє значну шкоду довкіллю та населенню. Ефективна комунікація є ключовим елементом екологічної безпеки, особливо в контексті воєнних загроз, міжнародної взаємодії та післявоєнного відновлення. Дослідження спрямоване на вивчення взаємодії суб'єктів комунікацій, використаних платформ, ефективності заходів та ролі комунікацій у формуванні стійкої екологічної політики.

Об'єктом дослідження стала експертна думка про кризові екологічні комунікації у воєнний час, а предметом – ефективність кризових екологічних комунікацій та встановлення факторів, які впливають на них з погляду експертного підходу.

Мета дослідження – аналіз поточної ситуації в питанні кризових екологічних комунікацій, що стосуються екологічних криз та загроз в Україні в контексті російсько-української війни.

Результати: з'ясовано, що кризові екологічні комунікації в Україні під час повномасштабної війни стали оперативнішими, однак залишаються вразливими до дезінформації та фрагментованості. Найбільш активними суб'єктами комунікації визначено Міндовкілля, громадські організації та військово-цивільні адміністрації. Експерти позитивно оцінюють міжнародну екологічну комунікацію України, але наголошують на кадрових та методологічних проблемах. У кейсі Каховської ГЕС комунікація була неефективною, тоді як ситуація навколо ЗАЕС виявилася складною для об'єктивної оцінки. Євроінтеграція, підтримка громадянського суспільства та міжнародна співпраця визначають потенціал подальшого розвитку комунікацій. Визначено пріоритетні напрями для удосконалення: стратегічне планування, залучення експертів, реформування інституцій, підготовка спеціалістів, розвиток міжсекторальної взаємодії та прозорості.

Висновки. Проведений аналіз вказує, що кризові екологічні комунікації в Україні, попри виклики війни, стали оперативнішими, однак залишаються фрагментованими та вразливими до дезінформації. Ефективність зовнішніх комунікацій обмежується кадровими й методологічними проблемами, а також інформаційною втомою міжнародної спільноти. Євроінтеграція, підтримка громадянського суспільства, стратегічне планування та міжнародна взаємодія визначають потенціал подальшого розвитку екологічної політики, ефективного відновлення і притягнення до відповідальності за екологічні злочини.

Ключові слова: російсько-українська війна, кризові екологічні комунікації, післявоєнне відновлення, повномасштабне вторгнення, громадськість, ефективність комунікації

Стаття надійшла / Article arrived: 26.02.25

Схвалено до друку / Accepted: 28.04.25

Вступ.

На сьогодні Україна перебуває в умовах повномасштабного збройного конфлікту з Російською Федерацією, що спричиняє масштабну екологічну катастрофу, зокрема на територіях, безпосередньо уражених воєнними діями. У зв'язку з цим актуалізується необхідність наукового осмислення та аналізу комунікаційних стратегій і заходів, які були спрямовані на попередження, мінімізацію або ліквідацію екологічних кризових ситуацій.

Ефективна кризова екологічна комунікація виступає важливим елементом забезпечення екологічної безпеки як у період активної фази воєнного конфлікту, так і в процесі подальшої післявоєнної відбудови держави.

Проблематика дослідження охоплює, з одного боку, вивчення структури кризових екологічних комунікацій, їхніх ключових елементів, суб'єктного складу та механізмів взаємодії, з іншого – аналіз впливу цих комунікацій на ефективність реагування на екологічні загрози в умовах війни. Особлива увага приділяється міжнародному виміру взаємодії, участі міжнародних інституцій та правових механізмів у забезпеченні екологічної безпеки, а також ролі комунікацій у формуванні підґрунтя для стійкого екологічного майбутнього України.

Базовим методом дослідження було обрано структуроване експертне інтерв'ю. Об'єктом дослідження стала експертна думка про кризові екологічні комунікації у воєнний час, а її предметом – ефективність кризових екологічних комунікацій та встановлення факторів, які впливають на них з погляду експертного підходу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методологічну основу дослідження складають праці Дудник В. та Корнієнко В. (2022), що стосуються ефективності комунікативних процесів, Майснера М. (Meisner, 2015) та Флора А. (Flor, 2003), що стосується екологічної комунікації, Фінка С. (Fink, 2013), що стосується кризового менеджменту та планування, Заремби А. (Zaremba, 2010), що стосується кризових комунікацій, Стегнія О. (2022), що стосується соціально-екологічних ризиків російсько-української війни, Дзяної Г. та Дзяного Р. (Дзяна, & Дзяний, 2022), що стосується управління комунікаціями в умовах криз, а також праці Мирошніченко А. (2023; 2024), де висвітлено досвід кризових екологічних комунікацій в умовах воєнного часу на прикладі попереднього досвіду таких комунікацій (на прикладі комунікацій навколо Каховської ГЕС та Запорізької АЕС).

Кризові екологічні комунікації (скор. КЕК) – процес обміну інформацією, спрямований на оперативне реагування на екологічні кризи та загрози, ефективну координацію дій між соціальними групами задля попередження, мінімізації шкоди та подолання кризової екологічної ситуації.

Кризові екологічні комунікації під час війни є ключовими для підтримання довіри громадян

до державних інституцій, зменшення паніки та забезпечення їхньої безпеки та виживання. КЕК можуть включати інформацію про екологічні ризики, загрози та наслідки, інформацію про небезпеку для здоров'я людей та довкілля, інструкції та заходи з безпеки, інформацію про допомогу, поради щодо зменшення впливу на природу, інформацію про ресурси для подолання наслідків та стратегії відновлення.

Базовим методом дослідження було обрано структуроване експертне інтерв'ю, який застосовано при дослідженні експертних думок щодо компонентів та особливостей кризових екологічних комунікацій та супутніх процесів, що безпосередньо впливають на захист довкілля та населення в умовах воєнного конфлікту, а також воно призначено дати рекомендації, на що варто звернути увагу органам влади, органам місцевого самоврядування, громадськості та науковим інституціям для покращення ситуації з кризовими екологічними комунікаціями в майбутньому. У рамках дослідження методом експертного інтерв'ю було залучено 30 українських експертів трьох професійних груп (екологи, спеціалісти з охорони навколишнього середовища та науковці; журналісти та комунікаційники; представники громадських екологічних та правозахисних організацій, та еко-активісти), з якими було обговорено поточну ситуацію в питанні кризових комунікацій, що стосуються екологічних криз та загроз в Україні в умовах російсько-української війни.

Метою роботи є аналіз поточної ситуації в питанні кризових екологічних комунікацій, що стосуються екологічних криз та загроз в Україні в контексті російсько-української війни.

Завдання дослідження: визначити вплив екологічних організацій, посадових та уповноважених осіб, силових структур, міжнародних організацій та урядів країн, соціальних медіа, ЗМІ та ін. на заходи та формування громадської думки в умовах російсько-української війни; дослідити роль екологічних та правозахисних організацій в контексті російсько-української війни; визначити галузі експертів/спеціалістів для залучення до післявоєнного відновлення екологічного стану в Україні; визначити заходи, які необхідно вжити для притягнення Росії до відповідальності та отримання відшкодування за шкоду довкіллю; дослідити міжнародну співпрацю та міжнародні комунікації в умовах російсько-української війни; дослідити кризові екологічні комунікації в контексті підризу греблі Каховської ГЕС; дослідити кризові екологічні комунікації щодо Запорізької АЕС в умовах російсько-української війни.

Період, за який було проведено емпіричне дослідження – грудень 2024 року – січень 2025 року, в рамках якого розглянуто кризові екологічні комунікації в умовах воєнного конфлікту між Росією та Україною у період з 2022 по 2024 роки. У рамках цього дослідження ми маємо змогу з'ясувати, чи

проблематизується дана тематика в українському суспільстві і які її аспекти є найбільш «підсвіченими».

Результати дослідження.

Війна в Україні несе великі збитки довкіллю та має довгострокові екологічні наслідки для всіх екосистем тож кризові комунікації стали одним з головних інструментів попередження, мінімізації та ліквідації екологічних криз та загроз. З особливостей кризових екологічних комунікацій в умовах воєнного конфлікту в Україні є долучення специфічних суб'єктів комунікації, зокрема, представників Міністерства оборони України (Збройні Сили України, Головне управління розвідки та інші), НАТО, МАГАТЕ та інших. Суб'єктами кризових екологічних комунікацій в умовах російсько-української війни є соціальні групи, що беруть участь у комунікаціях та впливають на процес управління кризою, зокрема: органи державної влади та органи місцевого самоврядування (міністерства, зокрема, Міндовкілля та Міноборони, уряд, відомства, військові цивільні адміністрації тощо); уряди іноземних країн (США, Німеччина, Польща тощо); міжнародні організації та об'єднання (ООН, ЮНЕП, ЄС тощо); неурядові організації та екологічні рухи (Greenpeace, WWF, Zero Waste Movement тощо); наукові установи та експерти (Національна академія наук України, Український гідрометеорологічний інститут тощо); ЗМІ та комунікаційні агенції (BBC, Reuters, Укрінформ, UA: Суспільне тощо); громадські організації (Екодія, Save Dnipro, Українська природоохоронна група, Екологія. Право. Людина тощо); цивільне населення.

Важливою складовою кризових екологічних комунікацій в контексті російсько-української війни є комунікація представників України з представниками міжнародної спільноти – організаціями та урядами в контексті впливу на ситуацію та допомоги у подоланні екологічних криз та загроз. Не менш важливою є комунікація щодо прийняття необхідних Законів, Постанов, Заяв та Резолюцій, необхідних для захисту навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів, ратифікації міжнародних правових документів, а також поправок до діючих міжнародних правових документів – наприклад внесення до Римського статуту злочину «екоцид». Важливо також комунікувати та ініціювати створення умов, які дозволять фіксувати злочини, притягувати до відповідальності країну-агресора, що вчиняє екологічні злочини. Розроблення документів, внесення змін до міжнародних документів, активна адвокація має на меті покращити безпекову ситуацію, притягнути до відповідальності і мати превентивну міру появи ризиків та наслідків, дій країн та осіб проти довкілля.

Комунікації мають бути організовані на різних рівнях та включати ряд комунікаторів: урядові та неурядові установи; місцеві та міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО та ін.); органи влади та органи місцевого самоврядування; громадськість та громадські організації; науковців; представників

безпекових структур (силові, військові, спеціальні: поліція, армія, СБУ, розвідка тощо) та інші. Такі комунікації мають включати оперативну інформацію, офіційні звіти та інструкції, інфографіку, відеозвернення, прес-конференції, брифінги та інші способи подання інформації, яку сприймають різні цільові аудиторії. Зазначимо також, що комунікація має бути структурована та не містити протиріччя в поданій інформації, а також в джерелі її походження.

Для ефективної комунікації в умовах війни важливо використовувати різні інтернет-платформи – соціальні мережі, офіційні державні і місцеві канали, платформи соціальних медіа, платформи громадських організацій, волонтерів та активістів. Важливими є канали органів місцевого самоврядування, безпекових структур, ДСНС та ін. Особливого значення на місцях набувають невеликі локальні групи у соціальних мережах, за допомогою яких можна інтерактивно спостерігати за розвитком подій, оперативно реагувати на зміни, коригуючи комунікацію залежно від ситуації на місцях. Важливу роль під час КЕК в Україні грають офіційні сторінки різних організацій, структур та політиків на X (раніше – Twitter), Facebook, Telegram та ін., а також традиційні засоби масової інформації (ТСН, The Economist, The Insider, The Reuters та ін.).

У період війни комунікація набуває критичного значення: від її якості залежить не лише ефективність управління, а й довіра, безпека та згуртованість суспільства. В умовах постійної загрози, нестабільності та психологічного тиску комунікація повинна бути не лише оперативною, а й точною, чесною та емпатійною тож розуміння її ефективності стає важливим фактором у розумінні її впливу під час кризових ситуацій. Ефективна комунікація є ключовою складовою успішного публічного управління кризовими ситуаціями, зокрема в екологічній сфері, яка особливо вразлива до наслідків надзвичайних подій через воєнний конфлікт. Вона дозволяє оперативно передавати важливу інформацію, сприяти координації дій серед залучених сторін і знижувати рівень паніки та дезінформації серед населення.

Є декілька визначень поняття ефективності комунікації. Під ефективністю комунікацій частіше всього розуміють відношення результату, отриманого від організації комунікативної діяльності до витрат на його отримання або як результат його співвідношення до попередньо наміченої мети (Примуш, 2004; Дудник, & Корнієнко, 2022) Для нас поняття «ефективність» є співвідношення результату до попередньо наміченої мети.

Враховуючи аналіз актуальних кейсів, рекомендацій міжнародних структур та проведених експертних інтерв'ю запропоновано такі ключові критерії ефективності кризових екологічних комунікацій: оперативність реагування; достовірність та протидія дезінформації; доступність для всіх груп населення; надійність та безперебійність каналів

зв'язку; чіткість і практичність рекомендацій; наявність зворотного зв'язку; міжсекторальна координація; емоційна грамотність та запобігання паніці; документування екологічних злочинів; гуманітарна орієнтація; юридична підтримка й адвокація на міжнародному рівні; інтегрованість у довгострокову стратегію відновлення.

Ефективність – це не тільки про правильну послідовність дій, але й про здатність адаптуватися до змін і реагувати на виклики. Ефективність комунікації вимірюється отриманими результатами – як запланованими так і не запланованими: отримання запланованого результату можна вважати як високу ефективність комунікацій, а якщо це не запланований результат чи його відсутність – низька ефективність комунікацій. Однак, відсутність результату впливу комунікацій також є результатом.

У багатьох випадках ефективність залежить від суб'єктивного сприйняття аудиторії або експертів, доступності ресурсів, емоційного стану людей і контексту самої кризи. Крім того, відсутність універсальних критеріїв та стандартів для оцінки ефективності обмежує можливість порівняння різних підходів. Таким чином, дослідження ефективності комунікацій є не лише питанням теорії, але й важливим практичним аспектом, який вимагає міждисциплінарного підходу, аналізу практичних кейсів та впровадження сучасних технологій.

При аналізі суб'єктів кризової екологічної комунікації, а також платформ, соціальних медіа та ЗМІ, що мали найбільший вплив на формування громадської думки в контексті криз та загроз, що виникали і виникають в контексті російсько-української війни, виявлено, що попри складнощі, викликані воєнним конфліктом в Україні, комунікація щодо стану довкілля стала більш організованою та оперативною. Органи влади, особливо Міндовкілля та військові цивільні адміністрації, активно комунікують з громадськістю. Громадські організації відіграють важливу роль у поширенні інформації та впливі на державні рішення. Війна активізувала громадську активність та співпрацю між різними стейкхолдерами. Відбувається еволюція екологічного менеджменту в умовах кризових ситуацій, а Євроінтеграція сприяє покращенню законодавства та залученню міжнародної допомоги.

Роль різних суб'єктів комунікації: Міндовкілля є ключовим комунікатором у питанні подій та заходів, пов'язаних з довкіллям. Громадські організації активно долучаються до моніторингу, збору даних та поширення інформації, співпрацюють з державними органами. Правоохоронні органи, зокрема спеціалізована екологічна прокуратура, активно комунікують щодо наслідків війни. ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні громадської думки, але є ризик поширення неперевіреної інформації.

Роль соціальних мереж в умовах російсько-української війни стала ключовою – соціальні мережі зараз виходять на перший план і люди споживають

інформацію саме в соціальних мережах, різноманітних месенджерах, каналах. Соціальні мережі, особливо Telegram і Facebook, стали важливими каналами комунікації, однак особливу увагу варто приділити саме ролі Telegram.

Серед проблем під час комунікації в умовах російсько-української війни можна виділити: недостатню оперативність та чіткість інформації від деяких державних органів, зокрема Держекоінспекції; недостатню кількість ресурсів у профільних міністерств для якісної комунікації; складнощі розуміння офіційної комунікації для пересічних громадян через використання складної професійної термінології; недостатню комунікацію з боку Міністерства охорони здоров'я; ризик поширення неперевіреної інформації та «страшилок» у ЗМІ.

У результаті емпіричного дослідження було здійснено експертну оцінку ефективності кризових екологічних комунікацій в Україні у період повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Згідно з отриманими даними, 13 опитаних експертів охарактеризували комунікацію як загалом ефективну, один експерт вказав на її неефективність, 10 респондентів визнали ефективність лише частковою, тоді як 6 експертів утрималися від остаточної оцінки. Ці результати свідчать про наявність як позитивних зрушень у сфері екологічної комунікації, так і суттєвих викликів, що потребують подальшого аналізу та вдосконалення комунікаційних стратегій.

За результатами дослідження, найпомітнішими та найвідкритішими суб'єктами екологічної комунікації в умовах повномасштабної війни були визначені Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля), організації громадянського суспільства (ОГС) та військові цивільні адміністрації (ВЦА). Зокрема, 24 експерти відзначили активність і доступність ОГС, 20 – діяльність Міндовкілля, а 6 експертів акцентували увагу на ролі ВЦА. Такий розподіл свідчить про провідну роль громадського сектору та державного профільного міністерства у сфері кризової екологічної комунікації.

На основі проведеного аналізу доцільно рекомендувати:

- підвищити ефективність комунікацій державних органів шляхом оперативного інформування, зрозумілої термінології та залучення комунікаційних фахівців, зокрема у роботі з медіа й соціальними мережами;
- посилити роль громадських організацій у моніторингу, інформуванні та формуванні екологічної політики, сприяти їхній співпраці з науковими установами;
- забезпечити достовірність і зваженість публічної інформації, уникати панічних повідомлень, адаптувати комунікацію до різних аудиторій та уніфікувати терміни у міжнародному контексті.

Міжнародна співпраця є важливою складовою комунікацій в контексті воєнного конфлікту в Україні.

Переважна більшість експертів позитивно оцінює міжнародну комунікацію України в екологічному контексті під час повномасштабного вторгнення. Зокрема, 18 експертів визнали її ефективною, ще 6 респондентів вказали на часткову ефективність комунікацій, тоді як жоден з опитаних не оцінив їх як повністю неефективні. Водночас 6 експертів утрималися від остаточної оцінки. Такий розподіл свідчить про загальну позитивну динаміку міжнародної екологічної комунікації, попри окремі виклики та недопрацювання.

Україна отримує значну підтримку від міжнародних партнерів. Міжнародні організації та фонди адаптуються до роботи в умовах війни, переорієнтовуючи та адаптуючи свою діяльність до роботи в умовах війни. Іноземні медіа активно висвітлюють події в Україні.

Експерти відмічають позитивний вплив євроінтеграції. Євроінтеграція сприяє активній співпраці з країнами Європейського Союзу завдяки чому створено платформи для обміну досвідом та співпраці з європейськими організаціями. Українська делегація активно працює на міжнародних конференціях та активно комунікує з Європейською комісією та іншими міжнародними партнерами.

Громадські організації відіграють важливу роль у комунікації з міжнародними партнерами. Представники місцевого самоврядування також активно долучаються до міжнародної співпраці.

Серед проблем, з якими стикається Україна під час комунікації на міжнародному рівні, на думку експертів: мовний бар'єр, особливо серед фахівців, які не є спеціалістами з міжнародної комунікації; недостатня кількість кваліфікованих кадрів для міжнародної комунікації; недостатня комунікація між громадськими організаціями та науковцями, та владою; термінологічні розбіжності та відмінності в методологіях; «Втома від війни» у міжнародній спільноті; недостатньо наданих фактів під час комунікації; корупція та недосконале судове законодавство. З метою підвищення ефективності міжнародної співпраці необхідно:

- активізувати інформаційні кампанії з використанням фактів і документально підтверджених даних, зменшуючи емоційну складову в комунікаціях;
- використовувати євроінтеграційні інструменти та розвивати співпрацю з європейськими партнерами;
- уніфікувати термінологію та методології у взаємодії з міжнародними структурами;
- підвищувати кваліфікацію фахівців у сфері міжнародної комунікації, зокрема в галузі мовної підготовки та фахового перекладу;
- розширювати співпрацю між владою, науковцями та громадянським сектором;
- залучати технічну допомогу для проведення досліджень та вдосконалення інструментів комунікації;

- здійснювати реформи, спрямовані на зміцнення верховенства права, прозорість і підзвітність у використанні міжнародної допомоги.

Щодо кризових екологічних комунікацій в контексті підризу греблі Каховської ГЕС, а також можливих ключових помилок, допущених під час цих комунікацій, а також заходів, які необхідно вжити для покращення комунікацій в майбутньому, серед основних проблем комунікації, експерти визначають: відсутність системності в комунікації; недостатню оперативність державних органів та затримка у наданні офіційної позиції; розбіжності в методологіях та нормах реагування; недостатня комунікація з постраждалим населенням на місцевому рівні; мовний бар'єр; заповнення інформаційного вакууму російською пропагандою.

На міжнародному рівні спостерігалася затримка реакції та позиції міжнародних партнерів щодо катастрофи, недостатню інформаційну та технічну підтримку міжнародної спільноти у момент катастрофи, недостатню участь міжнародних експертів у фіксації наслідків.

З боку України експерти відмічають недостатню підготовленість населення до можливості виникнення подібних катастроф, необхідність законодавчого врегулювання та координації дій, а також необхідність навчання реагування на надзвичайні ситуації всіх державних структур, а також не оголошення зони екологічної катастрофи, що впливає на міжнародну допомогу та сприйняття світом ситуації навколо Каховської ГЕС.

Щодо оцінки ефективності кризових екологічних комунікацій у контексті підризу дамби Каховської ГЕС, експертні думки виявилися розмежованими. Вісім опитаних експертів визнали комунікацію в цьому кейсі загалом ефективною, тоді як дванадцять респондентів оцінили її як неефективну. Ще троє експертів відзначили часткову ефективність здійснюваних комунікацій, а семеро не змогли сформулювати однозначну оцінку. Такий розподіл свідчить про наявність суттєвих суперечностей у сприйнятті комунікаційної стратегії держави та інших суб'єктів у цій надзвичайній ситуації.

Враховуючи досвід катастрофи на дамбі Каховської ГЕС необхідно звернути увагу на:

- покращення комунікації: розробка чітких алгоритмів дій та комунікаційних стратегій; координація дій між державними органами та громадськими організаціями; оперативне надання достовірної інформації; посилення комунікації на місцевому рівні з населенням; підвищення кваліфікації фахівців з екологічної комунікації; активна протидія російській пропаганді;
- міжнародна співпраця: запрошення міжнародних спеціалістів на територію України, для розуміння всіх масштабів трагедії та залучення міжнародних експертів

до фіксації наслідків екологічних злочинів, а також системне та достовірне інформування міжнародної спільноти про екологічні наслідки війни.

З метою запобігання подібним екологічним катастрофам у майбутньому доцільно вдосконалити законодавче регулювання реагування на надзвичайні ситуації, впровадити системний аналіз і прогнозування ризиків, а також регулярно проводити навчання для відповідних служб і інформування населення. Рекомендується надавати постраждалим територіям офіційний статус зони екологічної катастрофи, формувати доказову базу для міжнародної відповідальності агресора, вивчати доцільність відновлення Каховської ГЕС і розробляти альтернативні рішення щодо водопостачання. Окрема увага має приділятися висвітленню діяльності українських екологічних організацій.

Щодо мети кризових екологічних комунікацій в контексті окупованої Запорізької АЕС, а також кроків, які необхідно вжити для покращення цих комунікацій, визначено, що метою кризових комунікацій навколо Запорізької АЕС (скор. ЗАЕС) – станція повністю під нашим контролем або під контролем незалежного міжнародного персоналу. Більшість експертів сходяться на думці, що деокупація ЗАЕС можлива лише військовим шляхом.

Важливим є донесення інформації до міжнародної спільноти, до МАГАТЕ, до ООН та інших міжнародних платформ про те, що ми не можемо виконати всі зобов'язання по Конвенції про ядерну безпеку та інших міжнародних документах, які ми підписали, а також деокупувати ЗАЕС для попередження ядерної небезпеки.

Ефективність комунікацій міжнародних організацій, зокрема МАГАТЕ, у вирішенні ситуації на ЗАЕС викликає сумніви у експертів, які вважають, що МАГАТЕ показує свою бездіяльність та неможливість забезпечити виконання безпекових норм на ЗАЕС. Вирішення ситуації на ЗАЕС залежить від політичної волі міжнародної спільноти та країн, які мають вплив на Росію та мають вплив на міжнародному рівні, а ядерні країни мають велику залежність від ресурсів Росії та Росатому.

Оцінювання ефективності кризових екологічних комунікацій у контексті ситуації навколо окупованої Запорізької АЕС виявилось складним завданням для більшості опитаних експертів, що зумовлено специфікою предмета комунікації та обмеженим доступом до інформації. Із 30 респондентів лише 6 експертів охарактеризували комунікацію як загалом ефективну, 3 – як неефективну, ще 4 – як частково ефективну. Водночас переважна кількість опитаних – 17 експертів – не змогли сформулювати чіткої оцінки, що свідчить про складність аналізу цього кейсу та недостатню прозорість або доступність інформаційних процесів.

Експерти відмічають малу ефективність роботи усталених міжнародних організацій, що були

утворені після Другої Світової Війни та вважають, що вони потребують реформування.

Враховуючи важливість ядерного питання та ядерної безпеки необхідно: посилити міжнародну комунікацію України для підтримки уваги до загроз, пов'язаних з окупацією ЗАЕС; активізувати інформаційні кампанії для підвищення обізнаності громадськості; також розробити плани реагування на надзвичайні ситуації та проводити регулярні навчання; реформування міжнародних організацій, де Україна голос вимоги до реструктуризації чи створення нових організацій, посилення санкцій проти Росії, зокрема щодо «Росатому», консолідації зусиль із державами-партнерами на основі спільних цінностей у сферах безпеки, екології та прав людини.

Щодо притягнення Росії до відповідальності та отримання відшкодувань (репарацій) за завдану шкоду довкіллю, завдану внаслідок російської агресії, а також впливу України на репараційний процес зазначимо, що більшість експертів вважають неможливим отримання хоч якихось відшкодувань. Складність процесу отримання відшкодувань полягає у відсутність чіткого міжнародного екологічного права в розрізі відшкодування збитків внаслідок збройного конфлікту, тривалість процедури збору доказової бази та часу для отримання відшкодування. Залежність від політичної волі країн, де зберігаються російські активи також має вагомий вплив на ситуацію так як це стосується власності.

Виділено умови для отримання відшкодування: ретельне документування збитків, завданих довкіллю; внесення змін до українського та міжнародного законодавства; наявність глобальної політичної волі урядів країн, де зберігаються російські активи; отримання досвіду відшкодування завданої шкоди в міжнародних судах.

Ретельне документування збитків довкіллю є ключовим для подання позовів до міжнародних судів тож є необхідність залучення іноземних фахівців для забезпечення достовірності та обґрунтованості доказів.

Україна може стати каталізатором створення нової міжнародної системи права для притягнення до відповідальності за екологічні злочини та має стати лідером у питанні визнання екоциду на міжнародному рівні. Також Україна є новатором у формуванні нових підстав, юридичного підґрунтя для створення компенсаційної комісії, а також може стати активним учасником створення нових міжнародних механізмів та інституцій.

Для збільшення шансів отримання відшкодування за шкоду довкіллю необхідно:

- лобіювання змін до міжнародного права – просування визнання екоциду міжнародним злочином та внесення його до Римського статуту;
- система документування збитків – створення національної та міжнародної системи збору доказів з використанням сучасних технологій і методик;

- підготовка юристів – навчання фахівців з міжнародного екологічного права, зокрема за кордоном;
- міжнародна співпраця – активна взаємодія з міжнародними партнерами для політичної підтримки та компенсації збитків за рахунок арештованих активів Російської Федерації;
- використання судових механізмів – подання позовів до міжнародних судів без очікування завершення війни;
- реформування державних структур – модернізація екологічних інституцій, зокрема Держекоінспекції;
- смарагдова мережа – підписання закону для захисту природоохоронних територій і посилення юридичної позиції України;
- нова міжнародна інституція – створення альянсу країн на основі спільних екологічних цінностей з урахуванням українського досвіду.

Стосовно ролі екологічних та правозахисних організацій в контексті воєнного конфлікту між Росією та Україною, а також процесів, до яких їх варто залучати, експерти визначили, що громадські екологічні та правозахисні організації в умовах російсько-української війни оперативно реагують на надзвичайні ситуації, надаючи інформацію та рекомендації населенню та часто діють швидше за державні органи, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки.

Громадські організації є важливими експертами у процесі законотворення, особливо в питаннях адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу. Вони активно адвокатують кращі практики та збирають інформацію для аналізу, доносять до широкого загалу інформацію про екологічні ризики та наслідки війни, формують громадську думку та підвищують екологічну свідомість.

Громадські організації активно співпрацюють з міжнародними організаціями, залучаючи ресурси для відновлення довкілля та використовують міжнародні платформи для привернення уваги до екологічних проблем в Україні. Вони посередниками між громадянами та органами влади, транслуючи громадську думку та сприяючи діалогу та відіграють важливу роль у мобілізації суспільства до активної участі у вирішенні екологічних проблем. Громадські організації проводять освітні заходи для фахівців та студентів, надаючи актуальну та структуровану інформацію, залучають молодь до екологічної діяльності та надають їм нові знання, використовуючи сучасні методи комунікації.

В умовах російсько-української війни громадські організації мають проблему доступу до даних через обмеження доступу до державних реєстрів, що ускладнює роботу організацій з контролю та моніторингу екологічної ситуації, а також напрацювання рекомендацій.

Задля подальшої включеності громадських

екологічних та правозахисних організацій до процесів захисту довкілля в умовах воєнного конфлікту необхідно:

- посилення співпраці – налагодження постійного партнерства між державними органами та громадськими організаціями, забезпечення доступу до даних;
- підтримка громадських організацій – фінансова, організаційна та експертна підтримка з боку держави та донорів;
- залучення громадськості – проведення інформаційних кампаній і просвітницьких заходів для підвищення екологічної свідомості;
- міжнародна адвокація – активна діяльність громадських організацій на міжнародному рівні з метою посилення тиску на Росію.

Важливим кроком з боку, перш за все, держави буде підготовка міждисциплінарних фахівців у закладах вищої освіти, які володіють знаннями одночасно в декількох галузях, наприклад, юрист-еколог, хімік-біолог тощо. Ці фахівці можуть посилити наукову спільноту та громадський сектор. Органам державної влади необхідно розробити алгоритми дій та підготувати всіх суб'єктів кризової комунікації для оперативного реагування на кризові ситуації, зокрема, в координації з громадськими організаціями.

Стосовно післявоєнного відновлення України та особливих потреб, які варто врахувати під час планування відновлення, Аналізуючи питання можна дійти висновку, що в рамках післявоєнної відбудови Україна має широкий спектр залучення в багатьох українських та закордонних експертів. Відновлення України вимагає залучення експертів з різних галузей, включаючи екологію, землеустрій, енергетику, право, економіку, сільське господарство, будівництво, гідротехніку, лісове господарство, управління відходами, логістику, цифрові технології, циркулярну економіку, розмінування, водопостачання та промислову екологію.

Ключовими напрямками післявоєнного відновлення є: відновлення та збереження біорізноманіття; очищення, відновлення та консервація земель; перехід до відновлювальної енергетики та енергоефективності; впровадження принципів циркулярної економіки; відновлення гідротехнічних споруд та водних ресурсів; переробка відходів та управління відходами руйнації; відбудова міст та сіл з урахуванням екологічних та соціальних аспектів.

Ефективне відновлення вимагає співпраці фахівців з різних галузей для комплексного вирішення проблем тож важливим буде міждисциплінарний підхід, тобто залучення не тільки фахівців з екології, а й спеціалістів з державного управління, економістів, спеціалістів інформаційних систем і технологій та інших фахівців.

При плануванні та впровадженні процедур

відновлення важливо враховувати європейські стандарти: відновлення має супроводжуватися впровадженням норм Європейського Союзу, особливо в галузі екології та енергетики, і відбуватися з урахуванням цих європейських норм та стандартів.

Важливою планувати відновлення є також соціальна складова – необхідно враховувати соціальні та гендерні аспекти, а також потреби людей з інвалідністю, приділяти увагу психологічному відновленню людей.

Наразі в Україні існує нестача фахівців з енергоефективного будівництва, енергоменеджерів та інших спеціалістів, необхідних для відновлення тож залучення міжнародних експертів та їхнього досвіду, а також залучення міжнародних інвесторів є важливим для комплексного післявоєнного відновлення.

Враховуючи, що Україна важливий світовий партнер для забезпечення продовольчої безпеки у світі, враховуючи всі виклики та загрози для якості ґрунтів і, відповідно, продукції, є необхідність переходу до чистого сільського господарства (органічного землеробства).

Враховуючи особливості післявоєнного відновлення України необхідно акцентувати увагу на наступних напрямках роботи:

- освіта і кадри – підтримка закладів вищої освіти у підготовці фахівців для відновлення, зокрема із залученням міжнародного досвіду;
- міжнародна співпраця – створення механізмів обміну досвідом та залучення іноземних експертів;
- комплексне планування – міжгалузеві робочі групи для розробки стратегій відновлення з урахуванням європейських стандартів;
- зелена політика – орієнтація на Європейський зелений курс та розвиток циркулярної економіки;
- громадська участь – залучення громадськості до планування та реалізації відбудови;
- тривала перспектива – стратегічне планування відновлення на 50-100 років;
- сталий агросектор – розвиток органічного землеробства та інституцій для охорони ґрунтів;
- прозорість і контроль – забезпечення прозорого використання коштів та боротьба з корупцією.

Кризові екологічні комунікації в умовах російсько-української війни мають потенціал до професіоналізації, однак потребують суттєвого вдосконалення на всіх рівнях – локальному, національному та міжнародному. Попри зростання ролі державних і громадських інституцій, ключовими проблемами залишаються фрагментарність стратегій, недостатня скоординованість дій, обмеженість ресурсів, слабка локальна комунікація та вразливість до дезінформації.

Особливої уваги потребує: розбудова структурної моделі кризової комунікації на випадок еко-

катастроф; уніфікація термінології та методологій взаємодії з міжнародними партнерами; посилення фахової підготовки у сфері комунікацій, права, екології; інституціалізація взаємодії між владою, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та науковцями; прозоре документування збитків та адвокація екоциду на міжнародному рівні.

Удосконалення кризових екологічних комунікацій має базуватися на міждисциплінарності, практичності, міжнародній солідарності, підвищенні довіри до комунікаційних суб'єктів та адаптації до довгострокових викликів, включаючи післявоєнне відновлення довкілля.

Висновки.

Попри виклики війни, комунікація з екологічних питань в Україні стала оперативнішою завдяки активності державних і громадських структур, зокрема, Міністерства захисту довкілля, військово-цивільних адміністрацій, громадських екологічних та правозахисних організацій. Ключову роль відіграють соціальні мережі та месенджери, особливо Telegram, однак комунікаційний процес стикається з низкою проблем: недостатньою оперативністю, складністю термінології, ресурсними обмеженнями та ризиками дезінформації.

Для підвищення ефективності комунікаційних процесів доцільно вдосконалити механізми взаємодії державних органів, посилити підтримку громадських організацій, підвищити рівень медіаграмотності населення та запровадити додаткові заходи щодо перевірки інформації перед її поширенням.

Попри активну міжнародну комунікацію на державному рівні, значну підтримку з боку партнерів, прогрес у процесі євроінтеграції та участь України у міжнародних кліматичних і безпекових форумах, ефективність зовнішніх комунікацій залишається обмеженою через низку чинників. Серед ключових викликів – мовний бар'єр серед фахівців, нестача кваліфікованих кадрів у сфері міжнародної комунікації, термінологічні та методологічні розбіжності, а також зниження уваги світової спільноти через феномен «втоми від війни». Необхідно посилити інформаційну роботу, уніфікувати термінологію, залучати технічну допомогу та фахівців, реформувати судову систему.

Євроінтеграція сприяє розвитку кризових екологічних комунікацій завдяки законодавчим змінам, фінансовій підтримці та активізації участі громадськості у реформуванні екологічної політики. Відновлення екосистем і документування наслідків війни посилюють міжнародний вплив України.

Комунікація під час підриву Каховської ГЕС була неефективною через хаотичність, затримки та пропаганду. Потрібні стратегічні підходи, міжнародна участь, правове врегулювання, навчання служб, інформування населення та система збору доказів.

Комунікація щодо ЗАЕС ускладнена через ядерну специфіку та слабкість міжнародних організацій. Деокупація об'єкта – критично важлива. Потрібно

активізувати міжнародну підтримку, санкційний тиск і підготовку до надзвичайних ситуацій.

Україна відіграє важливу роль у формуванні міжнародних механізмів відповідальності за екоциди. Для ефективного відшкодування необхідні зміни до міжнародного права, збір доказів, підготовка юристів, політична підтримка партнерів та міжнародні судові механізми.

Організації громадянського суспільства мають значний вплив на екологічну політику, комунікацію та міжнародну адвокатуру. Вони виконують роль партнерів держави, зокрема у сфері законотворення, представництва, експертизи та мобілізації ресурсів.

Відновлення України має базуватись на сталому розвитку, європейських стандартах

і міждисциплінарному підході. Пріоритети – біорізноманіття, управління відходами, енергоефективність, освіта, прозорість та боротьба з корупцією.

Ефективність кризових екологічних комунікацій та політики залежить від євроінтеграції, стратегічного планування та сучасних механізмів реагування. Потрібно вдосконалити комунікації, розширити законодавство і посилити міжнародну взаємодію.

Подальші дослідження мають зосередитись на методах оцінки ефективності комунікацій, розвитку міжнародного екологічного права, документуванні екологічних злочинів і розробці стратегій післявоєнного екологічного відновлення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Дзяна, Г. О., & Дзяний, Р. Б. (2022). Управління комунікаціями в умовах криз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*, 2. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.2>.
- Дудник, В. В., & Корнієнко, В. О. (2022). Ефективність комунікативних процесів. *Конференції ВНТУ електронні наукові видання, LI Науково-технічна конференція факультету менеджменту та інформаційної безпеки*. Відновлено з <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2022/paper/view/15382>.
- Мирошніченко, А. Ю. (2023). Кризові екологічні комунікації у період воєнного часу (на прикладі Каховської ГЕС). *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 132–142. <https://doi.org/10.15421/1723113>.
- Мирошніченко, А. Ю., & Горошко, О. І. (2024). Кризові екологічні комунікації у період воєнного часу (на прикладі Запорізької АЕС). *Науково-теоретичний альманах Грані*, 27(6), 60–70. <https://doi.org/10.15421/1724113>.
- Примуш, М. В. (2004). *Загальна соціологія: навч. посіб.* Київ: Професіонал, 590.
- Стегній, О. Г. (2022). Соціально-екологічні ризики російсько-української війни. *Українське суспільство за умов війни*. Київ: Інститут соціології НАНУ, 77–87. Відновлено з <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf>.
- Fink, S. (2013). *Crisis communications. The definitive guide to message management*. Chicago: McGraw-Hill Education.
- Flor, A. G. (2003). *Environmental communication*. Quezon City: University of the Philippines Diliman.
- Meisner, M. (2015). *Environmental communication: what it is and why it matters*. Retrieved from <https://www.theieca.org/resources/environmental-communication-what-it-and-why-it-matters>.
- Zaremba, A. J. (2010). *Crisis Communication: Theory and Practice*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.

REFERENCES

- Dudnik, V. V., & Kornienko, V. O. (2022). Efficiency of communication processes. *VNTU Conferences electronic scientific publications, LI Scientific and Technical Conference of the Faculty of Management and Information Security*. Retrieved from <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2022/paper/view/15382>.
- Dzyana, G. O., & Dzyanyi, R. B. (2022). Managing communications in times of crisis. *Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 2. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.2>.
- Fink, S. (2013). *Crisis communications. The definitive guide to message management*. Chicago: McGraw-Hill Education.
- Flor, A. G. (2003). *Environmental communication*. Quezon City: University of the Philippines Diliman.
- Meisner, M. (2015). *Environmental communication: what it is and why it matters*. Retrieved from <https://www.theieca.org/resources/environmental-communication-what-it-and-why-it-matters>.
- Myroshnychenko, A. Y. (2023). Crisis Environmental Communications in Wartime (The Kakhovka Hydro-Power Plant Case). *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 132–142. <https://doi.org/10.15421/1723113>.
- Myroshnychenko, A. Y., & Goroshko, O. I. (2024). Crisis Environmental Communications in Wartime (on the Example of Zaporizhzhya Nuclear Power Plant). *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 27(6), 60–70. <https://doi.org/10.15421/1724113>.
- Stegny, O. G. (2022). Social and environmental risks of the Russian-Ukrainian war. In the book: *Ukrainian society in the conditions of war*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2022. c. 77–87. Retrieved from <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiivse.pdf>.
- Zaremba, A. J. (2010). *Crisis Communication: Theory and Practice*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.